فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی، دوره‌ی اول، شماره‌ی٤، بهار٩٢، صفحات ١٧٦-١٤٧

مطالعه‌ی جریان‌های مهاجرتی و عوامل مؤثر بر آن در استان مازندران

غلامرضا خوش فر[1]، یونس دانش[2]، علی جوادی نیا[3]

تاریخ دریافت: ١٣٩١/٠٦/٠٥ تاریخ پذیرش: ١٣٩١/١٢/١٥

چکیده

این مطالعه به بررسی جریان‌های مهاجرتی استان مازندران وعلل وعوامل مؤثر بر آن می پردازد. در این زمینه نویسندگان مقاله در پی یافتن پاسخ به این پرسش هستند که روند مهاجرت در استان مازندران به چه صورتی است و هم‌چنین چه عواملی بر آن تأثیر دارد؟ با توجه به این پرسش اساسی چند فرضیه‌ی مهم در متن این پژوهش شکل گرفت که با استفاده از نظریاتی که در حوزه‌ی مهاجرت مطرح شده است سعی در تبیین آن داریم. از مهم‌ترین نظریاتی که در این بخش مورد استفاده قرار گرفته نظریاتی است که در غالب نظریات اقتصادی و اجتماعی و روانشناختی مهاجرت و روانشتاین و..... مطرح شده است. برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش از داده‌های سرشماری (تحلیل ثانویه) و در ادامه برای بررسی پیمایشی از تکنیک پرسش‌نامه استفاده شده است. نمونه‌ی آماری پژوهش پیمایشی شامل افرادی است که برای تغییر نشانی به ادارات ثبت احوال سطح استان مراجعه کرده‌اند و روش نمونه‌گیری سرشماری مقطعی است. نتایج پژوهش براساس یافته‌های سرشماری نشان می‌دهد که در طی سال‌های ٧٥-١٣٨٥ مازندران جزء١١ استان مهاجرپذیر کشور است. بیش‌ترین مبادله‌ی مهاجرتی استان همواره با استان‌های هم‌جوار خود بوده و حدود ٦٠ درصد از جریانات مهاجرتی به مهاجرت‌های داخل استانی و٤٠ درصد به مبادلات مهاجرتی با دیگر استان‌های کشور اختصاص دارد. یافته‌های پژوهش دربخش آزمون فرضیات نشان می‌دهد که عوامل روانشناختی بیش‌ترین تأثیر و متغیّر عوامل اقتصادی کمترین تأثیر را بر مهاجرت داشته است.

واژه‌های کلیدی: مهاجرت، مبدأ مهاجرت، مقصدمهاجرت، عوامل‌جاذبه، عوامل‌دافعه، استان مازندران

١ .استادیار گروه علوم اجتماعی و سیاسی دانشگاه گلستان(نویسنده مسؤول) gh.khoshfar@gu.ac.ir
٢- عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه هرمزگان younesdanesh@gmail.com
٣. کارشناس ارشد جمعیت شناسی دانشگاه علامه طباطبایی javadinia.ali@gmail.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مقدمه

مهاجرت یکی از سه عامل اصلی تغییر و تحول جمعیت بوده و به‌دلیل ماهیت خود می‌تواند علاوه بر تغییرات دراز مدت و طولانی، آثار سریع و کوتاه مدتی را نیز در تعداد و ساختار جمعیت ایجاد کند و تعادل و عدم تعادل‌هایی را در جمعیت تحت تأثیر خود به وجود آورد. مهاجرت مهم‌ترین عامل خارجی تغییر تعداد و ساخت جمعیت است. نه تنها حجم و چگونگی مهاجرت‌ها از کشوری به کشور دیگر از اهمیت زیادی برخوردار است، بلکه حرکات و جابه‌جایی جمعیت داخل یک کشور نیز می‌تواند دست کم در برخی از دوره‌های زمانی، موجب عمران و آبادانی و یا رکود و عقب ماندگی شود (زنجانی۱۳۷۱: ۱۷۷).

وجود ۱۷/۵درصد(۲۱۳۲٤۳ نفر) جابه‌جایی مهاجرتی در سطح استان مؤیّد پویایی جمعیتی نسبتاً بالا در این استان است. با توجه به این امر که مهاجرت مهم‌ترین عامل خارجی تغییر تعداد و ساخت جمعیت است حرکات و جابه‌جایی جمعیت داخل یک کشور (مهاجرت داخلی) نیز می‌تواند دست کم در برخی از دوره‌های زمانی، موجب بروز مسائل اجتماعی جدیدی شود.

بدیهی است با توجه به پرسش اساسی پژوهش که روند مهاجرت در استان مازندران به چه صورتی بوده و هم‌چنین چه عواملی بر آن تأثیر دارد؟ ضرورت بررسی این مسأله در این استان را با توجه به ورود مهاجران از گونه‌های متفاوت قومی و نژادی و هم‌چنین مهاجرت‌های درون استانی آن، لازم و ضروری می‌نمایاند.

جدول شماره‌ی یک- میزان کل حرکت‌های مهاجرتی در سطح استان مازندران

سال	کل جمعیت استان	کل حرکت‌های مهاجرتی	درصد
۱۳٦٥	۲۲۷٤۷٦۳	۲٥۹۱۰٤	۱۱,٤
۱۳۷٥	۲٦۰۲۰۰۸	٤۹٥۸٤۹	۱۹,۱
۱۳۸٥	۲۹۲۰٦۰۱	٥۱۰۸۲۲	۱۷,٥

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

در این تحقیق بر آن هستیم که با بررسی جمعیت آماری در استان مازندران، روند مهاجرت در استان را بررسی و علل و عوامل مؤثر بر مهاجرت را مطالعه کنیم.

سؤالاتی که این پژوهش به دنبال پاسخ آن است عبارتند از :

۱- روند مهاجرت درون استانی و برون استانی به چه صورتی بوده است؟

۲- چه عواملی بر مهاجرت در استان تأثیر دارند؟

با توجه به نوع پژوهش که به بررسی روند و علل و عوامل مؤثر بر مهاجرت می‌پردازد و ماهیت آن گذشته‌نگر است، ایجاب می‌کند که روش کار غیر مستقیم و از نوع تحلیل ثانویه[1] و توصیفی باشد. بدیهی است در این روند استفاده از داده‌های سرشماری به همراه روش‌های پیمایشی برای شناخت علل و عوامل مؤثر بر مهاجرت می‌تواند نتایج بهتری را ارائه کند. جمعیت آماری پژوهش کلیه‌ی افراد (زن و مرد سرپرست خانوار) مراجعه‌کننده به ادارات ثبت احوال استان مازندران برای اعلام تغییر نشانی(مهاجرت) است در این پژوهش به دلیل عدم اطلاع از تعداد مراجعه‌کنندگان به ادارات سطح استان نمونه‌گیری بر اساس سرشماری مقطعی خواهد بود و ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

امروزه مسأله‌ی مهاجرت از روستا به شهرهای کوچک، به شهرهای بزرگ‌تر و مراکز استان‌ها به‌عنوان یکی از مشکلات حاد کشور مطرح است. با توجه به این امر اهمیت و ضرورت این پژوهش را می‌توان در سه سطح بیان کرد:

به لحاظ نظری بررسی سیمای مهاجرتی، روند و علل و عوامل آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا این پژوهش از منظر نظری جدیدی به بررسی تحولات مهاجرت پرداخته و این نگاه در مطالعات پیشین کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

به لحاظ کاربردی نیز نیاز سازمان‌های مجری سیاست‌های جمعیتی کشور، از جمله سازمان ثبت احوال و استانداری‌های کشور به شناخت پدیده‌ی مهاجرت و شناخت روند علل و عوامل آن را تا حدودی مرتفع کرده و با توجه به این امر که اتخاذ سیاست‌های جمعیتی امری

1 .Second Analysis

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

اجتناب‌ناپذیر است نتایج این پژوهش می‌تواند در امر سیاست‌گذاری‌های جمعیتی مسؤولان مؤثر واقع شود.

دیگر آن‌که این پژوهش به لحاظ موضوعی نیز از منظر جدیدی به پدیده‌ی مهاجرت پرداخته و سعی کرده است با استفاده از پژوهش‌های مشابه باب جدیدی را در مسأله مهاجرت باز کند. لیکن به دلیل ناهماهنگی‌های موجود در وضعیت تحقیقات به نظر می‌رسد کمتر به صورت جامع به پدیده، مهاجرت درون‌استانی پرداخته شده باشد. بنابراین با توجه به عوامل مطرح شده اهمیت و ضرورت این پژوهش بیش از پیش احساس می‌شود.

بنابراین شناسایی ساختار و روند علل مهاجرت در استان که هدف اصلی پژوهش است، می‌تواند به لحاظ کاربردی در پیش‌بینی آینده تحرکات جمعیتی برای برنامه‌ریزی مؤثر واقع شود.

مبانی نظری

نگرش‌های مختلفی نسبت به مهاجرت وجود دارد؛ زیرا این پدیده یک موضوع میان رشته‌ای و دارای جنبه‌های جمعیتی و اقتصادی و اجتماعی است. مهاجرت در معنای عام کلمه عبارت‌است از «تغییر محل اقامت فرد از یک نقطه به نقطه‌ی دیگر» این نقطه را معمولاً محدوده‌ی یک شهر یا روستا در نظر می‌گیرند، ولی جابه‌جایی جمعیت در داخل آن نقاط را مهاجرت محسوب نمی‌کنند. لغت‌نامه‌ی جمعیت‌شناسی سازمان‌ملل، مهاجرت را شکلی از تحرک جغرافیایی یا مکانی می‌داند که میان دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد. این تحرک جغرافیایی تغییر اقامتگاه از مبدأ یا محل حرکت به مقصد یا محل ورود است. این‌گونه مهاجرت‌ها را مهاجرت دائم می‌گویندو باید آن را از شکل دیگر حرکت جمعیتی که متضمن تغییر دائمی محل اقامت نمی‌باشد تفکیک کرد (زنجانی ۲۱۲:۱۳۸۰).

رولان پرسا[1] جمعیت‌شناس فرانسوی، مهاجرت را حرکات افراد یا گروهایی می‌داند که به تغییر محل اقامت معمولی فرد به صورت دائمی یا طولانی منجر می‌شود. پرسا میان مهاجرت و تحرک مکانی تفاوت قائل می‌شود. در باور او تحرک مکانی هرنوع جابه‌جایی اعم از دائمی یا

1. Roland Pressta

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

موقت را دربر می‌گیرد به بیان دیگر در تحرک مکانی تغییرات محل اقامت موقت و گذرا بوده و به تغییر محل اقامت معمولی فرد منجر نمی‌شود (همان۱۳۸۰:٦).

مهاجرت حاصل فرایند پیچیده‌ی تصمیم‌گیری است که فرد، محیط مبدأ و محیط مقصد در آن شریک‌اند، افراد همگی در معرض احتمال مهاجرت قرار نمی‌گیرند؛ برخی ممکن است هرگز به مهاجرت نیندیشند و بعضی ممکن است در طول زندگی چند بار مهاجرت کنند. با توجه به این نکته که مهاجرت موضوعی میان رشته‌ای است بر همین اساس آراء و اندیشه‌های گوناگون و متفاوتی درباره‌ی آن وجود دارد که هر کدام از آن‌ها جنبه‌ی خاصی از این پدیده را مورد توجه قرار داده‌اند.

از منظر رویکرد اجتماعی مطالعات مربوط به مهاجرت اهمیت به سزایی دارد. ادغام یا تک افتادگی، شبکه‌ی روابط اجتماعی مهاجران، تأثیرات مهاجرت بر مناسبات خانوادگی و روابط نسلی، تنش‌های ناشی از تغییر شرایط و پایگاه مهاجران، اجتماعات مهاجران در مقصد و آسیب‌های اجتماعی و نظایر آن در این دیدگاه مورد مطالعه قرار می‌گیرد(نقدی ۱۳۸۷:۳۲).

رویکرد روانشناختی مهاجرت نیز به مسأله مهاجرت نگاهی ویژه دارد. در میان نظریه‌پردازان این نحله‌ی فکری تودارو در زمره‌ی کسانی بود که به صراحت از نقش عامل روانی در افزایش تمایل به مهاجرت سخن گفته است. تودارو این فرضیه را مطرح می‌کند که افراد محافظه کار دیرتر از افراد خطرجو به عامل درآمد مورد انتظار پاسخ می‌دهند و اقدام به مهاجرت می‌کنند از این رو به نظر تودارو، افراد خطرجو در میان مهاجران بیش از جامعه مبدأ هستند (فرجادی ۱۳۸۲:۲۲).

بسیاری از مسائل اجتماعی مانند افزایش سریع جمعیت شهرها، فقدان امکانات شهری مطلوب، افزایش بیماری‌های پنهان شهری و حاشیه نشینی، آلودگی‌های زیست محیطی، به‌هم خوردن ساختار جمعیتی و درنهایت بروز مشکلات روانی و بهداشتی هم باعث ایجاد مهاجرت‌ها و هم از عواقب ناخوشایند مهاجرت‌هاست. مجموع این عوامل باعث افزایش استرس و فشارهای روانی برای مهاجرت می‌شود (مورفی ۱۹۹۷:٦۷۸).

مهاجرت از نگاه و دریچه‌ی اقتصادی با آرا و عقاید آدام اسمیت اقتصاددان کلاسیک و پیروان وی شکل گرفت. وی مهاجران کارگر را نیز تابع قانون عرضه و تقاضا می‌دانست و آن را نه تنها باعث رشد اقتصادی دو منطقه‌ی مهاجر پذیر و مهاجر فرست می‌دانست، بلکه حتی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

آن را وسیله‌ای برای بهبود وضع کار و اشتغال به شمار می‌آورد. از نظر اقتصادی مهاجرت‌ها أعم از مهاجرت‌های داخلی و مهاجرت‌های بین‌المللی مکانیزمی برای بازتوزیع نیروی کار است. بر پایه‌ی این نظریه هرجا عرضه‌ی نیروی کار بیش از سرمایه باشد دستمزدها رو به کاهش می‌گذارد و در نقاطی که انباشت سرمایه بیش از نیروی کار باشد دستمزدها سیر صعودی می‌گیرد. این وضع مهاجرت نیروی کار را از منطقه‌ی نخست به منطقه‌ی دوم می‌کشاند و تعادلی میان دستمزدها و نیروی کار ایجاد می‌کند.

برخی از محققان علوم اجتماعی نظریه‌ی راونشتاین[1] را به‌عنوان یکی از نخستین نظریه‌های مهاجرتی محسوب می‌دارند. قوانینی را که راونشتاین از آن‌ها بحث کرده است می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱ .فاصله و مهاجرت: شدّت مهاجرت میان دو نقطه با فاصله‌ی آن دو رابطه‌ی معکوس دارد و با طولانی‌تر شدن فاصله میان مبدأ و مقصد، گرایش ضمنی در مهاجران ایجاد می‌شود: الف. استقرار در نقاط شهری به‌ویژه در شهرهای بزرگ ب. مهاجرت به سوی قطب‌های صنعتی وتجاری.

۲. مرحله‌ای بودن مهاجرت: مهاجرت از روستا به شهرهای نزدیک‌تر و کوچک‌تر و سپس به شهرهای بزرگ‌تر و قطب‌های صنعتی و خدماتی انجام می‌گیرد. در نتیجه نوعی مرحله‌بندی مهاجرت از نقاط کم‌جمعیت و کمتر فعال به نقاط پرجمعیت و فعال‌تر وجود دارد و این جریان تا زمانی که نیروهای جاذبه‌ای در آن وجود داشته باشد ادامه دارد.

۳. تاب‌ها و بازتاب‌های مهاجرت: گرچه مهاجرت بیش‌تر از نقاط روستایی به نقاط شهری و از شهرهای کوچک‌تر به شهرهای بزرگ‌تر انجام می‌گیرد جریان وارونه‌ای نیز از شهرهای بزرگ‌تر به شهرهای کوچک‌تر و از نقاط شهری به نقاط روستایی وجود دارد. به‌همین دلیل مجموع مهاجرت‌های انجام گرفته میان دو نقطه، همواره بیش از موازنه‌ی مهاجرتی (خالص مهاجرت) میان آن دو نقطه است. وی با توجه به شرایط زمانی خود بر این نکته تأکید می‌کند که موازنه‌ی مهاجرتی از روستا به شهر همواره بیش از موازنه‌ی مهاجرتی از شهر به روستا است.

1. G.E.Ravenstien

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

٤. ارتباطات و مهاجرت: ارتباطات و توسعه آن شناخت مهاجر از محیط پیرامونی خود را افزایش می‌دهد، بنابراین رابطه‌ی مستقیمی میان آن دو ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر هرچه ارتباطات گسترش یابد مهاجرت‌ها نیز رو به افزایش می‌گذارد.

۵-فزونی شمار زنان در مهاجرت با مسافت کوتاه: به نظر می‌رسد میان مهاجرین در مسافت کوتاه، زنان برتری داشته باشند.

٦- تفاوت شهر و روستا در میل به مهاجرت: اهالی شهرها کمتر از اهالی قسمت‌های روستایی کشور مهاجرت می‌کنند، از این رو در جریان‌های مهاجرت داخلی معمولاً «خالص» مهاجرت از روستا به شهر بیش‌تر است.

۷. برتری انگیزه‌های اقتصادی در مهاجرت: راونشتاین بدون غفلت از سایر عوامل مؤثر بر مهاجرت، بر نقش عوامل اقتصادی در شکل‌گیری، رشد و استمرار مهاجرت‌ها تأکید دارد و آن را مهم‌ترین عمل برانگیزاننده‌ی مهاجرت‌ها می‌داند(زنجانی ۱۳۸۰:۱۳۱).

اورت،اس.لی[1] با اعلام این موضوع که قوانین مهاجرت راوینشتاین هنوز هم معتبر بوده و نقطه‌ی شروعی برای بسیاری از نظریات مهاجرت در عصر وی است، سعی در ارائه‌ی تعریفی گسترده و عمومی از مهاجرت به‌عنوان یک تغییر دائم یا نیمه‌دائم محل سکونت کرده و عوامل مؤثر بر مهاجرت را بر شمرده و معتقد است صرف نظر از نزدیکی و یا دوری مسافت، سهولت، صعوبت کار، هر عمل مهاجرت حاوی مبدأ، مقصد و یک سلسله موانع دخالت‌کننده است. وی رویکرد علت و معلولی به قضیه‌ی مهاجرت دارد و معتقد است که عواملی که در تصمیم به مهاجرت و فرایند آن تأثیر دارند را می‌توان تحت چهار عنوان کلی زیر دسته‌بندی و خلاصه کرد:

۱- عواملی که با حوزه‌ی مبدأ مهاجرت ارتباط دارند؛

۲- عواملی که با محل مقصد مهاجرت مرتبط است؛

۳- عوامل (موانع) مداخله‌گر (بازدارنده)؛

٤- عوامل شخصی.

در نظریه و مدل «لی» چنین فرض شده است که مناطق مبدأ و مقصد هر یک دارای عوامل مثبتی هستند که افراد را در محل نگه می‌دارد و یا موجب می‌شود دیگران به سوی آن جذب

1.Ly.E

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

شوند. در مقابل عوامل منفی نیز در هریک از این مناطق نیز وجود دارند که موجب دفع و طرد مردم از آن مناطق هستند. به اعتقاد وی مهاجرت نوعی گزینش و انتخاب است و شناخت عوامل برانگیزاننده در هر دو حوزه‌ی مبدأ و مقصد نقش مهمی در تبیین فرایند مهاجرت دارد (اوبرای، ۷۱:۱۳۷۰).

چارچوب نظری پژوهش

دیدگاه‌ها و نظریه‌های گوناگونی تا کنون برای تبیین مهاجرت در کشورهای مختلف ارائه شده است و بخش عمده‌ای از تلاش‌های جمعیت شناسان همواره مصروف توسعه‌ی مدل‌های تبینی و تئوریزه کردن ساز وکار تأثیر تحولات اجتماعی و اقتصادی و روانشناختی بر مهاجرت شده است. این گوناگونیها در هر حال تقاضا می‌کند که در ارتباط با شرایط رویداد مسأله این تحقیق متغیرهای دخیل مشخص شود و در نظام منطقی چهارچوبی را فراهم آورد که توانایی تبیین مسأله این تحقیق را داشته باشد. اگر چه ثمره‌ی این تلاش‌ها، به‌طور نسبی توانسته است امروزه درک ما را از موضوع ارتقا دهد، مدل‌ها و تئوری‌های موجود مهاجرت به تنهایی با توجه به پیچیدگی‌های مسأله نمی‌تواند موضوع این تحقیق خاص را تبیین کند.

آن‌چه در این زمینه می‌توان گفت آن است که مهاجرت پدیده‌ی پیچیده‌ای است که تحت تأثیر عوامل گوناگونی قرار دارد و با توجه به این امر که در جوامع و محیط‌های اجتماعی متعدد، شرایط و ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر آن‌ها متفاوت است، عواملی که بر مهاجرت تأثیر می‌گذارد از هر محیطی به محیطی دیگر می‌تواند متفاوت باشد هم‌چنین این عوامل در طی زمان‌های مختلف باز می‌تواند دچار تغییر شود و فرق کند. بنابراین با توجه به ضرورت‌ها مسأله باید به تدوین نوعی چارچوب نظری دست یافت که بتواند پاسخ‌گو مسأله باشد. از این رو سعی می‌شود با توجه به منابع نظری معرفی شده پاسخی در حد توان به این مسأله داده شود.

مفهوم مهاجرت در مقایسه با سایر وقایع جمعیتی پیچیدگی‌های بیش‌تری دارد. گذشته از این‌که این واقعه مثل واقعه‌ی مرگ تکرارناپذیر نیست، حتی در مقایسه با وقایعی چون تولد و ازدواج نیز که تکرار پذیر هستند به لحاظ مفهومی پیچیده‌تر است. پیچیدگی این مفهوم را می‌توان با معیارهایی که برای تعریف آن به‌کار می‌برند روشن‌تر ساخت. مهم‌ترین معیارهای

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

تعریف این مفهوم عبارتند از: معیار فضایی، معیار اقامت، معیار زمان و معیار فعالیت (کوششی ۳۳۸:۱۳۸۳). دیدگاه‌های نظری مختلفی درباره‌ی موضوع پژوهش وجود دارد؛ اما آن‌چه می‌توان در مورد این تئوری‌ها گفت این است که سهم نظریه‌هایی که به تأثیر عوامل اقتصادی بر حرکت‌های مهاجرتی توجه داشته به‌طور قابل توجهی بیش‌تر از سایر تئوری‌ها است. سلی فیندلی در این مورد بیان می‌کند این‌که چه نظریه‌ای برای تعیین مهاجرت به‌کار می‌رود مهم نیست بلکه روشن شدن برتری انگیزه‌های اقتصادی حائز اهمیت است.

در هرحال در این پژوهش به فراخور موضوع پژوهشی و با توجه به مطالعه‌ی جریان‌های مهاجرتی استان، احساس می‌شود نظریات اقتصادی و اجتماعی و روانشناختی مهاجرت و هم‌چنین نظریه‌ی لی و راونشتاین که به ارتباطات و علل و عوامل موجود در مبدأ و مقصد مهاجرت توجه دارند با دقت بیش‌تری به تشریح مسأله پرداخته‌اند .بنابراین در پردازش آن، با محوریت دادن به نظریات یاد شده سعی می‌شود با بیان رابطه میان متغیرهایی که می‌تواند در امر علل مهاجرت دخیل باشد تبیینی مناسب درباره‌ی علل و عوامل مؤثر بر جریانهای مهاجرتی ارائه می‌شود.

دیدگاه اقتصادی پدیده‌ی مهاجرت را مکانیزمی برای باز توزیع نیروی کار می‌داند. این نگرش مهاجران را نیز تابع قانون عرضه و تقاضا می‌داند و آن را نه تنها باعث رشد اقتصادی دو منطقه‌ی مهاجرپذیر و مهاجر فرست می‌داند بلکه آن را وسیله‌ای برای بهبود وضع کار و اشتغال به‌شمار می‌آورد. مهاجرین در همه جا برای درآمد بیش‌تر، از جایی به جای دیگر نقل مکان می‌کنند. بررسی‌های متعدد نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی علت اصلی مهاجرت‌ها است. انگیزه‌ی اقتصادی عموماً در دو زمینه‌ی جستجو برای کار و کسب درآمد بیش‌تر خلاصه می‌شود (کوششی، ۳۳۸:۱۳۸۳). رویکرد اقتصادی به مهاجرت که پیش‌تر به تفصیل مورد بحث قرار گرفته احتمالاً می‌تواند با توجه به وضعیت جغرافیای مازندران و هم‌چنین بافت جمعیتی آن بخشی از پدیده‌ی مهاجرت را تبیین کند.

رویکرد اجتماعی مهاجرت از منظر اجتماعی به این امر نگاه می‌کند و با توجه به انتقاداتی که به رویکرد اقتصادی به‌دلیل تک بعدی بودن آن می‌شود، این رویکرد می‌تواند جنبه‌های دیگر پدیده‌ی جریان‌های مهاجرتی استان را تبیین کند ادغام یا تک افتادگی، شبکه‌ی روابط اجتماعی مهاجران، تأثیرات مهاجرت بر مناسبات خانوادگی و روابط نسلی، تنش‌های ناشی از

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

تغییر شرایط و پایگاه مهاجران و اجتماعات مهاجران در مقصد و آسیب‌های اجتماعی و نظایر آن در این دیدگاه مورد مطالعه قرار می‌گیرد.گرچه عوامل اقتصادی و اجتماعی در مهاجرت‌ها اهمیت بسیار بالایی دارند، همواره نمی‌توان آن‌ها را عوامل منحصر به فرد بر انگیزاننده‌ی مهاجرت‌ها دانست. گاهی عوامل شخصی و روانی شخص مهاجر علت مهاجرت است. رویکرد روانشناختی مهاجرت به مجموعه‌ای از عواملی که باعث افزایش استرس و فشارهای روانی برای مهاجرت می‌شود توجه دارد عواملی که می‌تواند ناشی از بروز مسائل اجتماعی در جامعه‌ی مبدأ باشد. این عوامل می‌تواند به‌عنوان دلایلی تلقی شود که در تصمیم‌گیری فرد مهاجر برای مهاجرت دخیل باشد هم‌چنین در کنار این عوامل شناخت مهاجر از محیط پیرامون سهم به سزایی در فرایند پیچیده‌ی تصمیم‌گیری مهاجرت دارد. به زعم راونشتاین ارتباطات و توسعه‌ی آن، شناخت فرد مهاجر را از محیط پیرامون خود افزایش می‌دهد، بنابراین رابطه‌ی مستقیمی میان آن دو ایجاد می‌شود. وی بر این نظر است که هرچه ارتباطات گسترش یابد در نتیجه‌ی آن شناخت مهاجر از محیط افزایش یافته و در ادامه آن مهاجرت‌ها نیز رو به افزایش می‌گذارند. با توجه به پیدا شدن شناخت از مزایا و معایب محیط مبدأ و مقصد توسط مهاجرین، فرد در معرض احتمال به مهاجرت قرار می‌گیرد. در این زمینه «لی» بر این عقیده است که مناطق مبدأ و مقصد، هر یک دارای عوامل مثبتی هستند که افراد را در محل نگه می‌دارد و یا موجب می‌شود دیگران به‌سوی آن جذب شوند. در مقابل عوامل منفی نیز در هر یک از این مناطق وجود دارند که موجب دفع و طرد مردم از آن مناطق هستند. در این میان عوامل خنثی نیز وجود دارند که روی هم رفته، نه به‌عنوان نیروی جاذب و نه به‌عنوان نیروی دافع هستند و در واقع در ترغیب و یا عدم ترغیب به مهاجرت نقشی ندارند. به اعتقاد وی مهاجرت نوعی گزینش و انتخاب است و شناخت عوامل بر انگیزاننده در هر دو حوزه مبدأ و مقصد نقش مهمی در تبیین فرایند مهاجرت دارد (اوبرای،۱۳۷۰:۷۱). در هر حال وجود عوامل خاص در مبدأ و مقصد مهاجرت و شناخت مهاجران به این عوامل از طریق گسترش ارتباطات می‌تواند فرد مهاجر را در آستانه‌ی مهاجرت قرار دهد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

پیشینه‌ی تحقیق

محمودیان، مشفق (۱۳۸۷) در تحقیقی به بررسی «تغییرات ساختارمکانی مهاجرت‌های بین منطقه‌ای در ایران طی دوره‌ی ۱۳۸۵- ۱۳۵۵» پرداخته‌اند. در این مقاله تلاش شده روند تغییرات برخی از شاخص‌های عمده‌ی نظام مهاجرت میان منطقه‌ای (بین استانی) با استفاده از مدل مفهومی ساختار مکانی مهاجرت‌های داخلی و نظریه‌ی انتقال تحرکی زلینسکی طی دوره‌ی سی ساله مورد بررسی قرار گیرد. پس از معرفی پنج بعد اساسی نظام مهاجرت‌های داخلی یعنی: شدّت، اثر، پیوستگی، تمرکزگرایی و فاصله‌ی مهاجرتی، برخی از سنجه‌های مهم آن‌ها محاسبه و روندهای کلی آن‌ها طی سه دهه‌ی گذشته ترسیم و تحلیل شد یافته‌های پژوهش نشان داد طی سه دهه‌ی گذشته میزان ناخالص تجدید مهاجرت و نیز شاخص اثربخشی مهاجرت‌ها در باز توزیع جمعیت کاهش اساسی داشته‌اند (محمودیان، مشفق۱۳۸۷: ۱۱۷-۸۹).

کاظمی‌پور، قاسمی اردهایی (۱۳۸٦) در تحقیقی به بررسی «تجربه‌ی اقامتی و تمایل به مهاجرت به شهر تهران» پرداخته‌اند. تجربه‌ی اقامت در یک محیط را می‌توان یکی از عوامل مؤثر بر تمایل به مهاجرت به آن محیط دانست. برای ارزیابی مدل و شناخت تأثیر تجربه‌ی اقامتی در شهر تهران بر میزان تمایل به مهاجرت به این شهر، دانشجویان غیرتهرانی علوم انسانی دانشگاه‌های تهران، شیراز و مازندران انتخاب شده و با استفاده از روش پیمایش، تجزیه و تحلیل نهایی بر روی۳۷۱ دانشجو انجام گرفته است. نتایج تحقیق نشان داد، تجربه‌ی اقامت در تهران یکی از متغیّرهای تأثیرگذار بر تمایل به مهاجرت به این شهر است (کاظمی‌پور، اردهایی،۱۳۸٦ :۱٤۸-۱۳۰).

کوششی (۱۳۸۳) در تحقیقی به بررسی«نقش جوانان در جریان‌های مهاجرتی و عرضه‌ی نیروی کار استان تهران» پرداخته است. این پژوهش با هدف بررسی جریان‌های مهاجرتی استان و آثار آن از نظر عرضه‌ی نیروی کار پرداخته است. نتایج بررسی نشان داد که جریان‌های مهاجرتی استان خصوصاً جریان مهاجرپذیری و مهاجرفرستی کاملاً سن و جنس گزین بوده است. میزان مهاجرت هر دو جنس در سنین کار به‌طور قابل توجهی بالا بوده و میزان مهاجرت سنین ۱۵-۲۹ سال بنه‌حوی بوده که مسلماً عرضه‌ی نیروی کار استان را تحت تأثیر قرار داده است (کوششی، ۱۳۸۳: ۳۵۷-۳۳۷).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بررسی خانی (۱۳۸۳) در خصوص پیامد مهاجرت انفرادی مردان بر کارکرد زنان در روستاهای بند پی شرقی استان مازندارن نیز، حکایت از بارز بودن مهاجرت زیادتر مردان نسبت به زنان، به‌ویژه در مناطق روستایی استان دارد (خانی، ۱۳۸۳: ۱۵۱).

لیو[1] درسال (۱۹۷۵) در مطالعه‌ی خود در خصوص بررسی اثرپذیری میزان خالص از شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از نرخ خالص مهاجرت میان سال‌های۱۹٦۰ تا ۱۹۷۰ تأثیر مثبت و معنی‌دار شاخص‌های کیفیت زندگی بر مهاجرت را نشان داده است. در مطالعه‌ی وی اغلب متغیّرهای مورد استفاده متغیّرهای اقتصادی هم‌چون درآمد سرانه تعدیل شده بر اساس سایر هزینه‌ها است (لیو:۱۹۷۵).

لور و همکاران (۲۰۰۸) در مطالعه‌ی خود به بررسی نحوه‌ی اثرگذاری عوامل غیراقتصادی و به عبارتی دو گروه، گروه متغیر جغرافیایی و جمعیت‌شناسی کیفیت زندگی بر الگوی مهاجرت در دوره‌ی اخیر کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی پرداخته‌اند. مطالعه‌ی آن‌ها برای ١٦ کشور عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی میان سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۰ انجام شده است. نتایج الگوی آن‌ها نشان دهنده‌ی عدم تأثیر شاخص های کیفیت زندگی بر مهاجرت بوده‌اند. نتیجه مطالعات آن‌ها هم‌چنین نشان دهنده‌ی تأثیر معنی‌دار متغیّرهایی از جمله درآمد، جمعیت و عوامل جغرافیایی بر مهاجرت بوده است (لور و دیگران :۲۰۰۸ به نقل از فرجادی ۱۳۸۲).

روش‌شناسی

هر تحقیقی با توجه به ویژگی‌ها و متناسب با مقتضیاتش روش خاصی را می‌طلبد. جمع‌آوری آمار و اطلاعات در مورد تعداد مهاجران، از منابع مختلفی صورت می‌گیرد که عبارتند از: سرشماری، دفاتر ثبت جمعیت، اطلاعات مربوط به ورود و خروج مهاجرین که از طریق مراجع مربوط به مهاجرت تهیه می‌شوند و بررسی‌های پرسش‌نامه‌ای که برای سنجش جابه‌جایی‌های جمعیتی طراحی می‌شوند (کاظمی‌پور، ۱۳۸٤: ۹۹).

در این پژوهش از دو روش تحلیلی ثانویه و پیمایش (پرسش‌نامه) استفاده شده است. از روش تحلیل ثانویه برای تحلیل روند جریان‌های مهاجرتی استان با تأکید بر دادهای سرشماری

1. Liu

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

استفاده می‌شود و در ادامه برای بررسی علل و عوامل مهاجرت در استان از روش پیمایش[1] بهره برده است. تحقیق پیمایشی جمعیت‌های کوچک و بزرگ را با انتخاب و مطالعه‌ی نمونه‌های منتخب از آن جامعه‌ها برای کشف میزان نسبی شیوع، توزیع و روابط متقابل متغیّرهای روانشناختی و جامعه‌شناختی مورد بررسی قرار می‌دهد (کرلینجر۱۳۸۲:٦٥).

جمعیت نهایی مورد مطالعه از میان زنان و مردان سرپرست خانوار که به ادارات ثبت احوال استان مراجعه و درخواست تغییر نشانی محل اقامت خود را دارند انتخاب شده‌اند. تکنیک گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه بوده است. فنون مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی خواهد بود که با استفاده از نرم افزار SPSS به تحلیل داده‌ها خواهیم پرداخت.

توصیف و تحلیل روند مهاجرت در استان مازندران

در سال ۱۳۳۵ از تعداد ۸۳۵۱۰۹ نفر جمعیت استان، فقط یک چهارم آن در مناطق شهری ساکن بودند؛ اما این وضعیت در ادوار بعدی دگرگون شد و به‌تدریج به جمعیت شهری استان افزوده گشت. آن‌گونه که سرشماری سال ۱۳۸۵ نشان داد، برای اولین بار در استان، تعداد جمعیت شهری نسبت به جمعیت روستایی فزونی یافت و جمعیت روستایی استان با کاهش مواجه شد. در سال مذکور متوسط میزان شهرنشینی در استان، برابر۵۳/۲ درصد شد که نسبت به متوسط کشور (٦٨ درصد) بسیار کم‌تر است.

1. Survey

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی دو- میزان شهرنشینی استان مازندران ۱۳۸۵-۱۳۳۵

سال	جمعیت استان	نقاط شهری	نقاط روستایی	میزان شهرنشینی
۱۳۳۵	۸۳۵۱۰۹	۲۰۰۷۰۷	٦۳٤٤۰۲	۲٤,۰۳
۱۳٤۵	۱۲۵۰۰۹۰	۳۰۰۷۰۹	۹٤۹۳۸۱	۲٤,۰۵
۱۳۵۵	۱۵۹٦۵٦۵	۵۱۱۷۸۷	۱۰۸٤۷۷۸	۳۲,۰٦
۱۳٦۵	۲۲۷٤۷٦۳	۸۹۳٤۷۳	۱۳۸۱۲۹۰	۳۹,۲۸
۱۳۷۵	۲٦۰۲۰۰۸	۱۲۰۲٤٦۹	۱۳۹۹۵۳۹	٤٦,۲۱
۱۳۸۵	۲۹۲۰٦۰۱	۱۵۵٤۱٤۳	۱۳٦۸۲۳۳	۵۳,۲۱

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

مهاجرت‌های درون و برون استانی

جابه‌جایی‌های جمعیتی یا به تعبیری کل حرکتهای مهاجرتی استان مازندران در طول دوره ۱۳٦۵-۱۳۵۵، برابر ۲۵۹۱۰٤ نفر بوده است. این مسأله حاکی از این است که ۱۱/٤ درصد از کل جمعیت استان، در طول این دوره جابه‌جا شده‌اند. جابه‌جایی و مهاجرت جمعیت در استان در دوره‌ی بعد (۱۳۷۵-۱۳٦۵) افزایش زیادی یافته و به ۱۹/۱ درصد (٤۹۵۸٤۹ نفر) رسیده است. می‌توان گفت قریب به یک پنجم جمعیت استان، در طول این دهه حداقل یک‌بار، محل سکونت خود را تغییر داده‌اند. با این حال در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵ این میزان با کاهشی اندک به ۱۷/۵درصد (۲۱۳۲٤۳ نفر) رسیده است. این امر می‌تواند گویای این واقعیت باشد که وضعیت استقرار جمعیت در سطح استان، از ثبات کمتری برخوردار است و جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان مازندران در سطح نسبتاً بالایی قرار دارد. هم‌چنین بررسی میزان رشد کل حرکت‌های مهاجرتی استان، گویای این نکته است که در دوره‌ی ۱۳۷۵-۱۳٦۵، این میزان به‌طور متوسط نزدیک به ۷ درصد رشد سالیانه داشته است که در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵، از این شدّت رشد بسیار کاسته شده، به صورتی‌که به زیر ۰/۵ درصد رسیده است.

نتایج سرشماری ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که از ٤۷٤۳۹۳ نفر مهاجر خارج شده از استان مازندران، حدود ۳٤/٤ درصد به بیرون از استان مهاجرت کرده‌اند و ٦۵/٦ درصد نیز، در سطح استان جابه‌جا شده‌اند. هم‌چنین از ۵۱۰۸۲۲ نفر مهاجر وارد شده، نزدیک به ٤۰ درصد آن‌ها، از

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بیرون به مناطق مختلف استان مازندران وارد شده‌اند و ۶۰ درصد آن‌ها مربوط به مهاجرت‌های داخل استانی است. این داده‌ها، بیان‌کننده‌ی این است که روند مهاجرپذیری به استان مازندران بیش‌تر از مهاجرفرستی است. یا به‌عبارتی دیگر، در طول این دهه تعداد مهاجران ورودی از مناطق دیگر کشور، بیش‌تر از تعداد خروجی‌های آن است.

جدول شماره‌ی سه- مهاجران وارد شده و خارج شده از استان مازندران در سال ۱۳۸۵

شرح	تعداد/ درصد	مهاجران خارج شده	مهاجران وارد شده
کل	تعداد	٤٧٤٣٩٣	٥١٠٨٢٢
بیرون استانی	تعداد	١٦٣٠٧٦	١٩٨٥٢٠
	درصد	٣٤,٤	٣٨,٩
درون استانی	تعداد	٣١١٣١٤	٣١٢٣٠٢
	درصد	٦٥,٦	٦٠,٩

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی چهار- تعداد مهاجرین درون استان مازندران طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۵۵

شرح	کل حرکت‌های مهاجرتی			مهاجرین درونی			سهم مهاجرت‌های درونی (درصد)		
	۵۵-۶۵	۶۵-۷۵	۷۵-۸۵	۵۵-۶۵	۶۵-۷۵	۷۵-۸۵	۵۵-۶۵	۶۵-۷۵	۷۵-۸۵
مازندران	٢٥٩١٠٤	٤٩٥٨٤٩	٥١٠٨٢٢	١٤٤٥٥٠	٣٦١٦٧٦	٣١١٣١٤	٥٥,٨	٧٢,٩	٦٠,٩
کل کشور	٥٨٢٠٦٢٥	٨٧١٨٧٧٠	١٢١٤٨١٤٨	٣٠٣٠٢٩٧	٥٤٩٥٩٤٤	٤٧٧٤٠٤٠	٥٢,١	٦٣,٠	٣٩,٣

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مهاجرت طول عمر

مهاجرت از لحاظ زمان انجام آن نیز تقسیم‌بندی می‌شود. چنان‌چه فردی در محل دیگری غیر از محل تولد خود اقامت داشته باشد، هرچند ممکن است سال‌های طولانی از شروع اقامت وی در این محل گذشته باشد، مهاجر به‌حساب می‌آید. این‌گونه مهاجرت‌ها را، مهاجرت طول عمر[1] می‌نامند یا به عبارت دیگر، مهاجران طول عمر افرادی هستند که حداقل یک‌بار در طول عمر خود، مهاجرت کرده و به محل تولد خود بازنگشته‌اند (زنجانی۱۳۸۰: ۱۰). بررسی مهاجران طول عمر استان مازندران، حکایت از این دارد که از تعداد ۲۹۲۲۳۷٦ نفر کل جمعیت استان، ۷۲/۲ درصد در طول دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵، در محل تولد خود اقامت داشته‌اند و ۲۷ درصد، در طی این ۱۰ سال حداقل یک‌بار محل تولد خود را تغییر داده‌اند که در این میان، مهاجرت از روستاها میزان بیش‌تری را نشان می‌دهد.

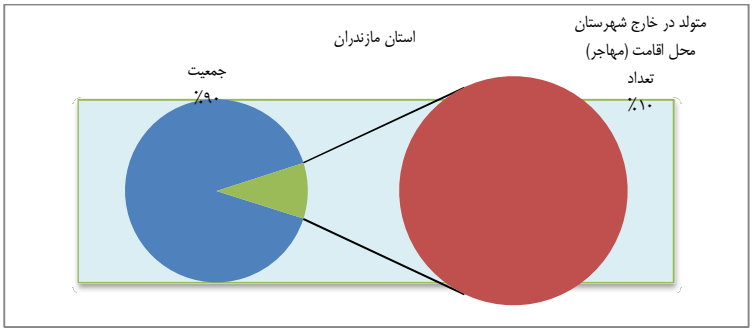
جدول شماره‌ی پنج- جمعیت ساکن استان مازندران بر حسب محل تولد (مهاجران طول عمر) ۱۳۸۵-۱۳۷۵

شرح		کل جمعیت	متولد در منطقه محل اقامت	متولد جای دیگر			اظهار نشده
				شهر	آبادی	خارج از کشور	
کل استان	تعداد	۲۹۲۲۳۷٦	۲۱۰۹۰۰٤	۳۸٦۲٦٦	٤۰۳۸۳۲	۵۸۵۹	۱۷٤۱۵
	درصد	۱۰۰	۷۲,۲	۱۳,۲	۱۳,۸	۰,۲	۰,٦
مناطق شهری	تعداد	۱۵۵٤۱٤۳	۱۰٦۱۰۵۰	۲٦۱۸٤۱	۲۱۷۸۷۱	۳۳۰۸	۱۰۰۷۳
	درصد	۱۰۰	٦۸,۳	۱٦,۸	۱٤,۰	۰,۲	۰,٦
مناطق روستایی	تعداد	۱۳٦۸۲۳۳	۱۰٤۷۹۵٤	۱۲٤٤۲۵	۱۸۵۹٦۱	۲۵۵۱	۷۳٤۲
	درصد	۱۰۰	۷٦,٦	۹,۱	۱۳,٦	۰,۲	۰,۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

1 - Life Time Migration

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نمودار شماره‌ی یک- مهاجران طول عمر وارد شده به استان مازندران ۱۳۸۵-۱۳۷۵

وضعیت جمعیتی مهاجران

بررسی خصوصیات جمعیتی استان مازندران در سرشماری ۱۳۸۵، نشان می‌دهد که از ۲۹۲۲٤۳۲ نفر جمعیت استان ۵۰/۲ درصد آن مرد و ٤۹/۸ درصد آن زن بوده‌اند که این ترکیب در میان مهاجرین و افراد بومی با یک‌دیگر تفاوت دارد؛ به‌گونه‌ای که نزدیک به ٥٤ درصد از مهاجران وارد شده را مردان و ٤٦ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. ولی افراد بومی ٤۹/٤ درصد را مرد و ۵۰/٦ درصد را زنان در بر می‌گیرند. این شدّت در مناطق روستایی استان بسیار محسوس‌تر است؛ به نحوی که بیش از ۸٤ درصد از مهاجران وارد شده به مناطق روستایی استان را مردان تشکیل می‌دهند که این امر می‌تواند باعث بر هم خوردن ترکیب جمعیتی و نسبت جنسی در استان، به‌ویژه مناطق روستایی شود که خود می‌تواند مسائلی را در این زمینه به‌وجود آورد.

بررسی میزان شهرنشینی در استان مازندران گویای این است که ۵۲ درصد جمعیت استان در مناطق شهری ساکن هستند؛ این وضعیت در میان مهاجرین برابر ۵۸ درصد، و در میان افراد بومی برابر ۵۲ درصد است. یعنی مهاجران وارد شده به استان مازندران، بیش‌تر در مناطق شهری آن سکونت می‌یابند که این امر می‌تواند به نوع خود، به ایجاد مسائل خاص شهری در استان منجر شود.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی شش- نسبت جنسی کل جمعیت استان، مهاجرین و افراد بومی ۱۳۸۵

شرح	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
کل جمعیت استان	۱۰۰,۸	۱۰۱,۰	۱۰۰,۵
مهاجرین	۱۱۷,۳	۱۱۱,٦	۱۲۵,۸
افراد بومی	۹۷,٦	۹۸,۷	۹٦,٤

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی هفت- مشخصات جمعیتی مهاجرین و افراد بومی ۱۳۸۵

	تعداد / درصد	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن
کل جمعیت	تعداد	۲۹۲۲٤۳۲	۱٤٦٦۸۷۰	۱٤٥٥٥٦۲	۱٥٥٤۱٤۳	۷۸۱۰۷۷	۷۷۳۰٦٦	۱۳٦۸۲۳۳	٦۸٥۷٥۹	٦۸۲٤۷٤
	درصد	۱۰۰	٥۰,۲	٤۹,۸	۱۰۰	٥۰,۳	٤۹,۷	۱۰۰	٥۰,۱	٤۹,۹
مهاجرین	تعداد	٥۱۰۸۲۲	۲۷٥۷٥۱	۲۳٥۰۷۱	۲۹۷٥۷۸	۱٥٦۹٥۰	۱٤۰٦۲۸	۲۱۳۲٤٤	۱۱۸۸۰۱	۹٤٤٤۳
	درصد	۱۰۰	٥۳,۹۸	٤٦,۰۲	۱۰۰	٥۲,۷	٤۷,۳	۱۰۰	۸٤,٥	٤٤,۳
افراد بومی	تعداد	۲٤۱۱٦۱۰	۱۱۹۱۱۱۹	۱۲۲۰٤۹۱	۱۲٥٦٥٦٥	٦۲٤۱۲۷	٦۳۲٤۳۸	۱۱٥٤۹۸۹	٥٦٦۹٥۸	٥۸۸۰۳۱
	درصد	۱۰۰	٤۹,٤	٥۰,٦	۱۰۰	٤۹,٦۷	٥۰,۳۳	۱۰۰	٤۹,۱	٥۰,۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵، از تعداد ۲۹۲۲٤٦۲ نفر جمعیت استان مازندران، ۲۱/۳ درصد در گروه سنی زیر ۱۵ سال، ۷۲/۸ درصد در گروه سنی ٦٤-۱۵ سال و ٦ درصد در گروه سنی بالاتر از ٦۵ سال قرار دارند. سهم جمیعت جوان ۳۰-۱۵ سال، از کل جمعیت استان ۳٤ درصد است. این مقادیر برای جمعیت بومی استان به ترتیب: ۲۲/۳ درصد در گروه سنی زیر ۱۵ سال، ۷۰/۷ درصد در گروه سنی ٦٤-۱۵ سال و ۷ درصد در گروه سنی بالاتر از ٦۵ سال است. سهم جمیعت جوان ۳۰-۱۵ سال از کل جمعیت بومی استان، ۳۰/۲ درصد

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

است. و برای افراد مهاجر وارد شده به استان، ۱۶/٤ درصد در گروه سنی زیر ۱۵ سال، ۸۲/۳ درصد در گروه سنی ٦٤-۱۵ سال و ۱/۲ درصد در گروه سنی بالاتر از ٦۵ سال قرار دارند و بیش‌ترین جمعیت مهاجر وارد شده به استان، در گروه سنی ۳۰-۱۵ سال با ۵۲/٤ درصد هستند.

آن‌چه قابل ذکر است این‌که، مهاجران غالباً افرادی در گروه‌های سنی ۲۰ تا ۳٤ ساله هستند که بیان‌کننده‌ی مهاجرت خانوارهای جوان‌تر است که احتمالاً منشأ آن، یافتن کار بهتر با درآمد بیش‌تر است. و علاوه بر این گروه، افراد زیر ۱۰ سال نیز، در میان مهاجران درصد بالایی را تشکیل می‌دهند. به عبارت دیگر خانواده‌های مهاجر، غالباً خانواده‌هایی تازه تشکیل شده هستند که همراه با فرزندان خود، اقدام به مهاجرت کرده‌اند.

در توزیع سنی مهاجران مرد و زن وارد شده به مناطق شهری استان، تفاوت آشکاری وجود ندارد. در مناطق روستایی این تفاوت محسوس‌تر است و تعداد مردان بیش‌تری نسبت به زنان، در سن فعالیت و کار به مناطق روستایی استان وارد شده‌اند.

جدول شماره‌ی هشت- درصد مهاجران وارد شده به تفکیک گروه های سنی و نقاط شهری و روستایی ۱۳۸۵

گروه‌های سنی	کل استان			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن
۰-۱٤	۱٦,٤	۱۵,٦	۱۷,٤	۱٦,۷	۱٦,۳	۱۷,۱	۱٦,۱	۱٤,۷	۱۷,۹
۱۵-٦٤	۸۲,۳	۸۳,۳	۸۱,۳	۸۲,۰	۸۲,۵	۸۱,۵	۸۲,۸	۸٤,۳	۸۱,۰
٦۵+	۱,۲	۱,۱	۱,۳	۱,۳	۱,۳	۱,٤	۱,۱	۱,۰	۱,۲
۱۵-۳۰	۵۲,٤	۵۲,۹	۵۱,۸	٤۹,۸	٤۸,۸	۵۱,۰	۵۵,۹	۵۸,۳	۵۲,۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی نه- تعداد و درصد افرد بومی، مهاجر و کل جمعیت به تفکیک گروه های سنی ۱۳۸۵

گروه‌های سنی	کل جمعیت		مهاجرین		افراد بومی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
جمع کل	۲۹۲۲٤۳۲	۱۰۰	٥۱۰۸۲۲	۱۰۰	۲٤۱۱٦۱۰	۱۰۰
٤ -۰ ساله	۱۸٦۷۷۱	٦,٤	۱۷۹٤۳	۳,٥	۱٦۸۸۲۸	۷,۰
۹ -٥ ساله	۱۹۸٤٤۸	٦,۸	۳۱٥۸۰	٦,۲	۱٦٦۸٦۸	٦,۹
۱٤-۱۰ ساله	۲۳۷٤٦٦	۸,۱	۳٤٤۱۳	٦,۷	۲۰۳۰٥۳	۸,٤
۱۹-۱٥ ساله	۳٤٤۳۹٦	۱۱,۸	٥٤٦۱۳	۱۰,۷	۲۸۹۷۸۳	۱۲,۰
۲٤-۲۰ ساله	۳٦۹۱۲۸	۱۲,٦	۱۱۸۳۳٦	۲۳,۲	۲٥۰۷۹۲	۱۰,٤
۲۹-۲٥ ساله	۲۸۲۸۰۰	۹,۷	۹٤٥۹۰	۱۸,٥	۱۸۸۲۱۰	۷,۸
۳٤-۳۰ ساله	۲۳٥۹۹۹	۸,۱	٥۷۳۱٦	۱۱,۲	۱۷۸٦۸۳	۷,٤
۳۹-۳٥ ساله	۲۲٥٤۹٦	۷,۷	۳۸۹٦٥	۷,٦	۱۸٦٥۳۱	۷,۷
٤٤-٤۰ ساله	۱۹۹۲۱٤	٦,۸	۲٤۷۰۷	٤,۸	۱۷٤٥۰۷	۷,۲
٤۹-٤٥ ساله	۱٦۸۹۹٤	٥,۸	۱٥۱٤٤	۳,۰	۱٥۳۸٥۰	٦,٤
٥٤-٥۰ ساله	۲۹۸٥۸۹	۱۰,۲	۱٦۹٥۱	۳,۳	۲۸۱٦۳۸	۱۱,۷
٦٥ ساله و بیشتر	۱۷٥۱۳۱	٦,۰	٦۲٦٤	۱,۲	۱٦۸۸٦۷	۷,۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

بررسی توزیع سنی مهاجران خارج شده از استان مازندران، در طی دهه‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵، حاکی از این است که از ٤۷٤۳۹۳ نفر مهاجر خارج شده از استان، ۱۷ درصد در گروه سنی زیر ۱٥ سال، ۸۲ درصد در گروه سنی ٦٤-۱٥ سال و ۱ درصد در گروه سنی بالاتر از ٦٥ سال قرار دارند. سهم جوانان ۳۰-۱٥سال در این میان، برابر ٥۱ درصد است که در مناطق روستایی بالغ بر ٥۲ درصد می‌شود.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی ده- توزیع نسبی مهاجران خارج شده بر حسب سن ۱۳۸۵

گروه‌های سنی	کل استان		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
جمع	٤٧٤٣٩٣	١٠٠	٣٠٩٤٥٤	١٠٠	١٦٤٩٤٠	١٠٠
٤ -٠ ساله	١٧٠٠٠	٣,٦	٩٩٦٧	٣,٢	٧٠٣٣	٤,٣
٩ -٥ ساله	٣٠٢٩٧	٦,٤	١٩٢٠٠	٦,٢	١١٠٩٧	٦,٧
١٤-١٠ ساله	٣١٩٨٣	٦,٧	٢٠٦١٦	٦,٧	١١٣٦٨	٦,٩
١٩-١٥ ساله	٥٠٢٩٧	١٠,٦	٣١٧٦٣	١٠,٣	١٨٥٣٤	١١,٢
٢٤-٢٠ ساله	١٠٤٢٣٠	٢٢,٠	٦٦٦٨٤	٢١,٥	٣٧٥٤٦	٢٢,٨
٢٩-٢٥ ساله	٨٨٩٤٩	١٨,٨	٥٨٥٧٤	١٨,٩	٣٠٣٧٥	١٨,٤
٣٤-٣٠ ساله	٥٦٨٧٨	١٢,٠	٣٧٥٧٠	١٢,١	١٩٣٠٧	١١,٧
٣٩-٣٥ ساله	٣٧٤٦٧	٧,٩	٢٥٣٤٣	٨,٢	١٢١٢٤	٧,٤
٤٤-٤٠ ساله	٢٢٨٦٠	٤,٨	١٥٩٠٧	٥,١	٦٩٥١	٤,٢
٤٩-٤٥ ساله	١٤٠٤٤	٣,٠	٩٨٤٢	٣,٢	٤٢٠٢	٢,٥
٥٤-٥٠ ساله	١٥٢٥٠	٣,٢	١٠٧٣٢	٣,٥	٤٥١٨	٢,٧
٦٥ ساله و بیش‌تر	٥١٤٠	١,١	٣٢٥٤	١,١	١٨٨٦	١,١

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

مهاجران وارد شده بر حسب مدت اقامت

بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۸۵، طی ۱۰ سال گذشته، نزدیک به ۲۲ درصد مهاجرین به استان کمتر از یک‌سال، ۱۱/۷ درصد یکسال، ۱۳/۲۵ درصد دو سال، ۹/۹ درصد و ۹/۳ درصد نیز به ترتیب ٤ و ٥ سال در استان اقامت داشته‌اند. کمتر از ۲۰ درصد مهاجران نیز، بیش از ٦ سال در استان اقامت داشته‌اند به طور کلی بیش از نیمی از مهاجران وارد شده، کمتر از ۳ سال در استان اقامت داشته‌اند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی یازده- مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال گذشته بر حسب مدت اقامت در محل سرشماری به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۱۳۸۵

مدت اقامت در محل سرشماری	جمع		ساکن در نقاط شهری		ساکن در نقاط روستایی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
جمع	٥۱۰۸۲۲	۱۰۰	۲۹۷٥۷۸	۱۰۰	۲۱۳۲٤٤	۱۰۰
کمتر از یکسال	۱۰۹۳۸٤	۲۱,٤۱	٦۱٦٥۸	۲۰,۷۲	٤۷۷۲٦	۲۲,۳۸
۱سال	٦۰۰۱۰	۱۱,۷٥	۳٤٥٥۲	۱۱,٦۱	۲٥٤٥۸	۱۱,۹٤
۲سال	٦۷٦۹۹	۱۳,۲٥	۳۸۷۰۸	۱۳,۰۱	۲۸۹۹۱	۱۳,٦۰
۳سال	٦۲۱۷۲	۱۲,۱۷	۳٦٤۰۱	۱۲,۲۳	۲٥۷۷۱	۱۲,۰۹
٤سال	٥۰٥٤٦	۹,۹۰	۲۹۷۹۱	۱۰,۰۱	۲۰۷٥٥	۹,۷۳
٥سال	٤۷۷۷۱	۹,۳٥	۲۸۸۳۸	۹,٦۹	۱۸۹۳۳	۸,۸۸
٦سال	۳۳۷٦۹	٦,٦۱	۲۰۱۸۱	٦,۷۸	۱۳٥۸۸	٦,۳۷
۷سال	۲۸٥۳۰	٥,٥۹	۱۷۰٤۰	٥,۷۳	۱۱٤۹۰	٥,۳۹
۸سال	۳۱۲۰۸	٦,۱۱	۱۸٥٥٦	٦,۲٤	۱۲٦٥۲	٥,۹۳
۹سال	۱۸۷۱٦	۳,٦٦	۱۱۳٥٥	۳,۸۲	۷۳٦۱	۳,٤٥
اظهار نشده	۱۰۱۷	۰,۲۰	٤۹۸	۰,۱۷	٥۱۹	۰,۲٤

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸٥.

مهاجران بر حسب علت

مهاجرت‌ها ممکن است علل مذهبی، سیاسی و یا اقتصادی داشته باشند. ولی در حال حاضر آرزوی رفاه بیش‌تر، انگیزه‌ی اصلی انسان‌ها برای مهاجرت است. امروزه، جاذبه شهرهای بزرگ و امید کسب مزد بیش‌تر در صنایع شهری، وجود بی‌کاری در روستاها، ازدیاد جمعیت و جستجوی سرزمین های تازه از جمله انگیزه‌های اصلی مهاجرت هستند (کاظمی‌پور، ۱۳۸٤: ۱۰۱).

بررسی مهاجران وارد شده به استان مازندران در طول سال‌های ۱۳۷٥-۱۳۸٥، بر حسب علت مهاجرت که در جدول شماره‌ی دوازده نشان داده شده، حاکی از این است که از کل

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مهاجرین وارد شده به استان، ۱۰/۷ درصد آن‌ها در جستجوی کار یا کار بهتر بوده‌اند. ٤/۸ درصد انتقالی شغلی، ۱۰/۵ درصد برای تحصیل یا پایان تحصیل، ۱۳/۷ درصد نیز برای انجام خدمت سربازی یا پایان آن به استان مهاجرت کرده‌اند. در این میان سهم کار و اشتغال برای مهاجرت به استان حدود ۱۵ درصد است و این وضعیت، تغییر محسوسی در میان مناطق شهری و روستایی استان ندارد.

جدول شماره‌ی دوازده- مهاجران وارد شده بر حسب علت ۱۳۸۵

منطقه‌ی جغرافیایی	تعداد / درصد	جمع	جستجوی کار	جستجوی کار بهتر	انتقال شغلی	تحصیل	پایان تحصیل	انجام خدمت مظفه	پایان خدمت وظیفه	پیروی از خانوار	سایر
مازندران	تعداد	٥١٠٨٢٢	٢٩٣٩٨	٢٤٧٧٦	٢٤٧٤٦	٤٤٣٨٧	٩٣٠٣	١٧٠٢٤	٥٢٩٧٠	٢٣٠٨٣٠	٥٥٨٤٤
	درصد	٩٦	٥،٨	٤،٩	٤،٨	٨،٧	١،٨	٣،٣	١٠،٤	٤٥،٢	١٠،٩
شهری	تعداد	٢٩٧٥٧٨	١٧١٦٥	١٤٣١٥	١٩٢٣٩	٣٧٥٦٤	٦٢٧٤	٧٥١٠	١٩١٥٣	١٣٢٧٣٧	٣١٩٢٩
	درصد	٩٦	٥،٨	٤،٨	٦،٥	١٢،٦	٢،١	٢،٥	٦،٤	٤٤،٦	١٠،٧
روستایی	تعداد	٢١٣٢٤٤	١٢٢٣٣	١٠٤٦١	٥٥٠٧	٦٨٢٣	٣٠٢٩	٩٥١٤	٣٣٨١٨	٩٨٠٩٤	٢٣٩١٥
	درصد	٩٥	٥،٧	٤،٩	٢،٦	٣،٢	١،٤	٤،٥	١٥،٩	٤٦،٠	١١،٢

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

بررسی مهاجران خارج شده از استان مازندران در طول سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵، بر حسب علت مهاجرت که در جدول شماره‌ی سیزده نشان داده شده، بیان‌کننده‌ی این است که از ٤٧٤٣٩٣ نفر مهاجر خارج شده از استان، ۱۲/۸ درصد آن‌ها در جستجوی کار یا کار بهتر بوده‌اند. ۵/۲ درصد انتقالی شغلی، ۱۰/٤ درصد برای تحصیل یا پایان تحصیل، ۸ درصد نیز برای انجام خدمت سربازی یا پایان آن از استان مهاجرت کرده‌اند. در این میان سهم کار و اشتغال برای مهاجرت به خارج از استان، بیش از ۱۷ درصد است. این وضعیت حاکی از این است که، علت مهاجرت مهاجران خارج شده از استان به نسبت مهاجران وارد شده، بیش‌تر بر اثر فعالیت، کار و اشتغال، اعم از جستجوی کار یا کار بهتر یا انتقالی شغلی است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی سیزده- مهاجران خارج شده بر حسب علت ۱۳۸۵

منطقه‌ی جغرافیایی	تعداد / درصد	جمع	جستجوی کار	جستجوی کار	انتقال شغلی	تحصیل	پایان تحصیل	انجام خدمت	پایان خدمت	پیروی از خانوار	سایر
استان مازندران	تعداد	٤٧٤٣٩٣	٣٦١٦٦	٢٤٤٣٧	٢٤٨٠٢	٤٢١٤٢	٧٢٨٥	١٨٥٣٦	١٩٢٢٠	٢٢٨٨١١	٥١٥٢٦
	درصد	٩٥	٧,٦	٥,٢	٥,٢	٨,٩	١,٥	٣,٩	٤,١	٤٨,٢	١٠,٩
نقاط شهری	تعداد	٣٠٩٤٥٤	٢٦٢٨١	١٦٦١٢	٢٠٨٧٩	٣٦٥٣٥	٥٤٨٩	٩٣٠٥	٨٣٤٧	١٤٤٠٧٧	٣٠١٣٠
	درصد	٩٦	٨,٥	٥,٤	٦,٧	١١,٨	١,٨	٣,٠	٢,٧	٤٦,٦	٩,٧
نقاط روستایی	تعداد	١٦٤٩٤٠	٩٨٨٥	٧٨٢٤	٣٩٢٢	٥٦٠٧	١٧٩٧	٩٢٣١	١٠٨٧٢	٨٤٧٣٣	٢١٣٩٥
	درصد	٩٤	٦,٠	٤,٧	٢,٤	٣,٤	١,١	٥,٦	٦,٦	٥١,٤	١٣,٠

مأخذ: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.

اثر بخشی مهاجرت

بررسی میزان اثر بخشی مهاجرتی (نقش مهاجرت در باز- توزیع جمعیت) در طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵، گویای این است که این شاخص برای کل حرکت‌های مهاجرتی استان برابر ۳/٦۷ درصد، برای مبادلات مهاجرتی میان استانی برابر ۹/۸ درصد و برای مهاجرت‌های دورن استانی برابر ۵/۷۳ درصد بوده است. میزان تأثیرگذاری مهاجرتی شهر به شهر ۱/۸۸- درصد، شهر به روستا ۵۳/۳۲ درصد، روستا به شهر ۳۲/۸٦ درصد و روستا به روستا ۳۲/٦۵ درصد است. بنابراین بیش‌ترین میزان اثر مهاجرتی استان را مهاجرت‌های شهر- روستا تشکیل می‌دهند و مهاجرت، نقش تعیین‌کننده‌ای در باز- توزیع جمعیت مناطق روستایی و شهری استان داراست.

جدول شماره‌ی چهارده- میزان اثر بخشی مهاجرتی استان مازندران ۱۳۷۵-۱۳۸۵به تفکیک شهر و روستا

شرح	میزان اثر بخشی			
	شهر به شهر	شهر به روستا	روستا به شهر	روستا به روستا
استان مازندران	۱,۸۸-	۵۳,۳۲	۳۲,۸٦	۳۲,٦۵

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

باز ـ توزیع جمعیت

منظور از باز ـ توزیع جمعیت، تعداد افرادی است که باید دوباره توزیع شوند تا توزیع جمعیت در ابتدای دوره‌ی مورد مطالعه (سرشماری نخست) به‌دست آید (باسکار،[1] ۱۹۸۰).

البتّه باید توجه داشت، مهاجرت تنها عامل تغییر توزیع جمعیت یا تغییر سهم جمعیتی مناطق مختلف یک کشور نیست، باروری و مرگ و میر نیز دو عامل اساسی دیگر باز ـ توزیع جمعیت هستند.

شاخص باز ـ توزیع

در مطالعات جمعیتی، شاخص باز ـ توزیع جمعیت با استفاده از رابطه‌ی زیر محاسبه می‌شود:

$$I = \sum \frac{P_{ei}^{0} - P_{ei}^{1}}{2}$$

در این فرمول، I شاخص باز ـ توزیع جمعیت، P_{ei}^{0} درصد جمعیت یک منطقه در ابتدای دوره و P_{ei}^{1} درصد جمعیت آن منطقه در انتهای دوره‌ی مورد مطالعه است. بر این اساس شاخص باز توزیع جمعیت در استان مازندران در طی دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵، برابر ۰/۹۳ است.

جدول شماره‌ی پانزده- میزان باز ـ توزیع جمعیت در استان مازندران در طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۷۵

شرح	شاخص باز توزیع	حجم باز توزیع	میزان باز توزیع	باز توزیع ناشی از مهاجرت	میزان باز توزیع ناشی از مهاجرت	باز توزیع ناشی از افزایش طبیعی	میزان باز توزیع ناشی از افزایش طبیعی
مقدار شاخص	۰,۹۳	۲٤۳٤	۰,۰۸۸	۱۷۷۲۲	۰,٦٤	-۱۵۲۸۸	-۰,۵۵

مأخذ- محاسبات تهیه کننده

1. Bhaskar

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

تحلیل دومتغیّره و آزمون فرضیه‌های تحقیق

در مرحله‌ی دوم، به‌منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق، هر یک از متغیّرهای مستقل به‌طورجداگانه با متغیّر وابسته به‌صورت دو به دو مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفته‌اند. آماره‌ایی که برای آزمون فرضیات مورد استفاده قرار گرفته است، آزمون مقایسه‌ی میانگین شامل آزمون T یک نمونه (one Sample T Test) بوده است. نتایج به قرار زیر است:

جدول شماره‌ی شانزده- هم‌بستگی متغیّرهای مستقل با مهاجرت

متغیّرهای مستقل	مقدار t	سطح معناداری
عوامل اقتصادی	۳٦/٦	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی	٤٦/٥	۰/۰۰۰
عوامل روانشناختی	۷۷/۷	۰/۰۰۰
عوامل مبدأ	٤٥/۱	۰/۰۰۰
عوامل مقصد	٤۱/۲	۰/۰۰۰
ارتباطات	٤۰/۰	۰/۰۰۰

(a) عوامل اقتصادی و مهاجرت

همان‌گونه که در جدول شماره‌ی ۱٦ نشان داده شده است میان عوامل اقتصادی و مهاجرت رابطه‌ی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان t ۳٦/٦ است که نشانه‌ی رابطه‌ی مستقیم و تا حدی ضعیف است. به‌عبارت دیگر، هر چه متغیّرهای اقتصادی پر رنگ‌تر می‌شوند اقدام به مهاجرت نیز افزایش می‌یابد.

(b) عوامل اجتماعی و مهاجرت

میان عوامل اجتماعی و مهاجرت رابطه‌ی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان t ٤٥/٥ می‌باشد که نشانه‌ی رابطه‌ی مستقیم و تقریباً متوسط میان عوامل اجتماعی و مهاجرت است. به‌عبارت دیگر، هر چه متغیّرهای اجتماعی پر رنگ‌تر می‌شوند اقدام به مهاجرت نیز افزایش می‌یابد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

(c) عوامل روانشناختی و مهاجرت

میان عوامل روانشناختی و مهاجرت رابطه‌ی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان t ۷۷/۷ می‌باشد که نشانه‌ی رابطه‌ی مستقیم و قوی بین دو متغیّر است. به عبارت دیگر، هر چه متغیّرهای روانشناختی تأثیر مستقیم و غیر قابل انکاری در اقدام افراد به مهاجرت دارد.

(d) عوامل مبدأ و مهاجرت

میان عوامل مبدأ و مهاجرت رابطه‌ی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان t ٤٥/١ است که نشانه‌ی رابطه‌ی مستقیم و متوسط است. به‌عبارت دیگر، هر چه دافعه‌های مبدأ بیش‌تر باشد مهاجرت نیز افزایش می‌یابد.

(e) عوامل مقصد و مهاجرت

میان عوامل مقصد و مهاجرت رابطه‌ی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان t ٤١/٢ است که نشانه‌ی رابطه‌ی مستقیم و تقریباً متوسط است. به عبارت دیگر، هرچه جاذبه‌های مقصد بیش‌تر باشد مهاجرت نیز افزایش می‌یابد.

(f) عوامل ارتباطات و مهاجرت

میان عوامل ارتباطات و مهاجرت رابطه‌ی معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد و میزان t ٤٠/٠ است که نشانه‌ی رابطه‌ی مستقیم و تا حدی متوسط است. به عبارت دیگر، هر چه ارتباطات افراد بیش‌تر باشد مهاجرت نیز افزایش می‌یابد.

به‌طور کلی همه‌ی فرضیات تحقیق پس از آزمون تأیید شد که از میان متغیّرهای تأثیرگذار متغیّر عوامل روانشناختی بیش‌ترین تأثیر و متغیر عوامل اقتصادی کمترین تأثیر را بر مهاجرت داشته است.

نتایج و راهکارها

مهاجرت و چگونگی توزیع مجدّد جمعیت در داخل کشور، یکی از اساسی‌ترین عواملی است که سیاست‌گذاران اقتصادی و اجتماعی جامعه، برای نظم و جهت دادن به جابه‌جایی‌های جمعیتی و نیز هدایت جمعیت به سوی قطب‌های مورد نظر، به آن توجه دارند (مرکز آمار ایران ١٣٨٦: ١).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

در طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ کل حرکت‌های مهاجرتی استان مازندران ۵۱۰۸۲۲ نفر است؛ یعنی در فاصله‌ی سال‌های مزبور قریب به ۱۷/۵ درصد از جمعیت استان جابه‌جا شده‌است و در طول این دوره مازندران با خالص مهاجرتی مثبت ۳۵٤٤٤ جزء ۱۱ استان مهاجرپذیر کشور محسوب می‌شود. بیش‌ترین مبادله‌ی مهاجرتی استان مازندران، همواره با استان‌های هم‌جوار (تهران، خراسان رضوی، گیلان، گلستان و سمنان) خود است.

بررسی مهاجران وارد شده به استان مازندران در طول سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵، برحسب علت مهاجرت نشان می‌دهد که بعد از پیروی از خانوار و انجام خدمت سربازی که جنبه‌ی اضطرار در آن بیش‌تر است، جستجوی کار یا کار بهتر با ۱۰/۷ در اولویت قرار دارد.

از تعداد ۵۱۰۸۲۲ نفر مهاجر وارد شده به استان مازندران در طول دهه‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵، ۳۷/٦٤ درصد مربوط به مهاجران درون استانی و بقیه ٦۲/۳٦ درصد مربوط به مهاجران وارد شده از استان‌های دیگر است. در میان مهاجران وارد شده از دیگر استان‌های کشور، استان تهران با ۲۳/۸٦ درصد دارای بیش‌ترین سهم است و در رتبه‌ی اول قرار دارد. استان‌های هم‌جوار، گلستان، گیلان، خراسان رضوی و سمنان در رتبه‌های بعدی قرار دارند. به‌طورکلی نزدیک به ٦۰ درصد از جریانات مهاجرتی استان، به مهاجرت‌های داخل استانی و حدود ٤۰ درصد به مبادلات مهاجرتی با دیگر استان‌های کشور اختصاص دارد.

یافته‌های پژوهش در بخش آزمون فرضیات نشان می‌دهد که میان عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی و روانشناختی و هم‌چنین عوامل موجود در مبدأ و مقصد مهاجرت با مهاجرت دراستان مازندران رابطه‌ی معناداری درسطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. به‌طور کلی همه‌ی فرضیات تحقیق پس از آزمون تأیید شد که از میان این متغیّرها، عوامل روانشناختی تأثیرگذارترین متغیّر بر مهاجرت و عوامل اقتصادی کمترین رابطه را در میان متغیّرهای مستقل با مهاجرت داشته است. با توجه به این امر باید مجموعه‌ای از سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجرایی را اتخاذ کرد که جامع و یک‌پارچه و هماهنگ باشد، تقویت امکانات اقتصادی در شهرهای کوچک و روستاها و در ارتباط با سیاست‌های مهار مهاجرت که کاملاً معطوف به مناطق مهاجر فرست است، طبعاً باید به مقابله با علل و عواملی پرداخت که موجب پیدایش برون کوچی می‌شود. معمولاً فقر، نبود امکانات تولیدی، اشتغال و کسب درآمد و یا فقدان تأسیسات اقتصادی –اجتماعی مهم‌ترین دلایل مهاجرت‌ها هستند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

منابع

۱- امانی، مهدی و دیگران (۱۳٥٤) ***لغت نامه‌ی جمعیت‌شناسی***، تهران: دانشگاه تهران.

۲- اوبرای. اس. (۱۳۷۰) ***مهاجرت شهرنشینی و توسعه***، ترجمه‌ی فرهنگ ارشاد، تهران: انتشارات سازمان بین‌المللی کار.

۳- تودارو، مایکل (۱۳٦۷) ***مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه***، ترجمه‌ی مصطفی سرمدی و پروین رئیسی فرد، تهران: انتشارات مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.

٤- خانی، فضیله (۱۳۸۳) پی آمد مهاجرت انفرادی مردان بر کارکرد زنان در مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی روستاهای بند پی شرقی، مازندران)، مطالعات زنان، سال دوم، شماره‌ی ٤.

٥- زنجانی، حبیب اله (۱۳۸۰) ***مهاجرت***، تهران: انتشارات سمت.

٦- زنجانی، حبیب الله (۱۳۷۱) ***جمعیت و شهرنشینی در ایران***، جلد اول جمعیت، تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

۷- فرجادی، غلامعلی(۱۳۸۲) ***مهاجرت و اشتغال در استان تهران***، تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران.

۸- کاظمی پور،شهلا؛ قاسمی اردهایی، علی(۱۳۸٦) «تجربه‌ی اقامتی و تمایل به مهاجرت به شهر تهران»، ***نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران***، سال دوم، شماره‌ی ۳، تابستان ۱۳۸٦.

۹- کاظمی‌پور، شهلا (۱۳۸٤) ***مبانی جمعیت‌شناسی***. تهران: انتشارات مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.

۱۰- کلینجر،فرد ،ان(۱۳۸۲) ***مبانی پژوهش در علوم رفتاری***، ترجمه‌ی دکتر حسن پاشا شریفی و جعفر نجفی زند. تهران: انتشارات آوای نو.

۱۱- کوششی، مجید(۱۳۸۳) «نقش جوانان در جریانهای مهاجرتی و عرضه نیروی کار استان تهران»، ***دومین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران (مجموعه مقالات بررسی مسایل جمعیتی ایران با تأکید بر جوانان)***،تهران: انتشارات مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

۱۲- محمودیان، حسین. مشفق محمود(۱۳۸۷) «تغییرات ساختارمکانی مهاجرت‌های بین منطقه‌ای در ایران طی دوره‌ی۱۳۸۵- ۱۳۵۵»، ***نامه‌ی انجمن جمعیت‌شناسی ایران***، سال سوم، شماره‌ی ٦، زمستان۱۳۸۷.

۱۳- مرکز آمار ایران (۱۳۸٦) ***مهاجرت‌های استانی (۱۳۸۵ -۱۳۷۵) براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵***، دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری

۱٤- مرکز آمار ایران. ***نتایج سرشماری‌های عمومی نفـوس و مسـکن*** ۱۳۳۵، ۱۳٤۵، ۱۳۵۵، ۱۳٦۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵.

۱۵- نقدی، اسداله (۱۳۸۷) غربت نشینی ایرانیان با نگاهی به مسائل اجتماعی مهاجران ایرانی در سوئد، ***نامه‌ی انجمن جمعیت‌شناسی ایران***، سال سوم، شماره‌ی ۵، تابستان ۱۳۸۷.

16- Bhaskar, D. Misra (1980) ***An introduction to the study of population***, South Asian publishers, New Delhi, P.270.

17- -Liu,B(1975) Differential Net Migration Rates and the Quality of life, ***The Review of Economics and Statistics***. 53(3),329-337.

18- -Lewer . Joshua j, Gail Pacheco and Stephanie Rossouw (2009) **Do Non – Economic Quality of Life Factors Drive Immigration?**, IZA DP No4385 August 2009.

19- -Murohy, H.B(1997) *migration culture and mental health*, ***Psychology***, Vol. 4 ,No 7, pp677-684.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

This document was created with Win2PDF available at http://www.win2pdf.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]